

KARI

TAMMI

LUMIKERO

Uutismies

Kari Lumikero

UUTISMIES

TAMMI
HELSINKI

Lapsille ja lastenlapsille

© KARI LUMIKERO JA TAMMI 2019

TAMMI ON OSA WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖTÄ

ISBN 978-952-04-0724-7

PAINETTU EU:SSA

SISÄLLYS

ALKUSANAT.....	9
1. SUOMEN-KIERTÄJÄ.....	13
Urhoja ja unilukkareita.....	17
Saarelaissahureita Peräpohjolasta.....	19
Jarruton amerikanrauta.....	23
Kaupunkisotaa Merenkurkun itärannalla.....	26
Raili-rakas leijonana.....	30
Arvopaperikauppia ja uimamaisteri.....	35
Meri-Lappi kutsui taas.....	37
Ihmetalon palosotilas.....	42
2. LAPSUUDEN LOPPUJA.....	50
Mökkiranta.....	50
Ydinperhe tuuliajolla.....	52
Uskontoa ja anekauppaa.....	55
Lautatarhalla lyseoon.....	57
Viihdetähtien turvallisuusvastaava.....	61
Gin, tonic ja Tiilikainen.....	63
3. RUOTSIIN JA RADIOON.....	65
Tiedonvälitystä postimiehenä.....	67
Historiallinen maahanmuuttovyöry.....	70
Poppamiehen apulainen.....	73
Ei uutisia on hyvä uutinen.....	75
Anni Polvaa nahkaselkäisenä.....	78
Yleisradio pienoiskoossa.....	81

Tuleva elokuvaohjaaja saa paikan.....	85
Lestadiolaiskommunistit lakossa.....	88
4. SUOMALAISENA RUOTSISSA	92
5. MUODOLLINEN JÄÄKÄRI LÖYSIN RANTEIN	107
6. TYÖKENTTÄ LAAJENEE	116
Tehtävä Portugalissa.....	118
Häitä ja kruunupäitä	121
Puku tekee miehen?	130
Isi tuntee kaikki.....	139
Kesäreportteri ja hirvipeili.....	143
Kirjeenvaihtajana Kekkoslovakian raunioilla.....	146
Sukellusvenejahdissa	154
7. VAPAA TOIMITTAJA	160
Vuoroin viihteellä	164
8. UUTISMYRSKYSSÄ MTV:HEN	171
9. KANSALAINEN LUMIKERO	188
Veikkolan Vapaa Valtio.....	196
10. SODAN JA RAUHAN RAJAMAITA.....	217
Bagdadin panttivangit	217
Raunioilta raunioille	231
Kohtalon kolhima Kosovo.....	243
11. MURHENÄYTELMÄ MERELLÄ.....	253
12. VAARAN PAIKOISSA JA HARMAILLA ALUEILLA .	262

13. ITSEVALTIAIDEN POHJOIS-AFRIKKA	273
Vapautta diktatuurin dollareilla	273
Kairon arabikevät	282
14. ASEMAPAIKKANA BERLIINI	294
15. ”TEILLÄ ON KELLOT, MUTTA MEILLÄ ON AIKAA” – AFGANISTANIN LOPUTON SOTA	311
16. HUUMORIN KUKKA	335
Kevyitä kenttätöitä.....	338
17. BAGDAD 2003	342
18. PARATIISI JA HELVETTI – TSUNAMIN TUHOAMA KHAO LAK	363
19. VIDEOJOURNALISMI VEI MENESSÄÄN	386
EPILOGI.....	407
HENKILÖHAKEMISTO	413

ALKUSANAT

Perjantai 19. toukokuuta vuonna 2006. Balkanin alkukesä oli kukkeimmillaan, eikä helle painanut vielä päälle. Olin ollut muutaman päivän Serbiassa tekemässä juttua kahdesta epäilystä sotarikollisesta ja palannut väsyneenä takaisin pääkaupunkiin Belgradiin. Koko alkuvuosi oli huhuttu, että Bosnian serbiarmeijan pahamaineinen entinen komentaja Ratko Mladić ja Bosnian serbitasavallan entinen presidentti Radovan Karadžić piileksivät tietyissä Serbian maaseudun kylissä, ja olin käynyt niissä kuulostelemassa tunnelmia.

En ollut hetkeäkään kuvitellut kenenkään kertovan minulle mitään oleellista miehistä, joita jahdattiin kansainvälisen etsintäkuulutuksen nojalla. Serbit olivat katkeria Jugoslavian hajotussodan lopputuloksesta, ja molemmat miehet olivat heidän silmissään lähinnä sotasankareita. Siksi suhtautuminen ulkomaiseen toimittajaan oli suorastaan vihamielinen. Huutelua, naureskelua ja milteipä uhkailua. Ehkäpä juuri siksi sain juttuihini aikamoisia jännitteitä, eli lopputulos oli mielestäni niin sanotusti hyvää televisiota.

Palattuani Belgradiin ja asetuttuani pieneen hotelli-huoneeseeni olin rättiväsynyt. Editoin illalla kuitenkin vielä pari juttua ja lähetin ne netin kautta Helsinkiin. Kun aamulla ryhdyin unenpöpperössä harjaamaan hampaitani jalkarasvalla, tajusin, että oli aika lähteä kotiin!

Juuri silloin soitti toimituspäällikkö Heikki Piuholan. Kerroin hänelle olevani lopettelemassa juttukeikkaani Serbiassa ja palaavani Berliiniin. MTV:n uutisilla oli kuitenkin varaleni muita suunnitelmia. Edellisenä iltana oli Euroviisujen semifinaalissa päässyt jatkoon suomalainen hard rock -yhtye Lordi, ja minun pitäisi lentää mitä pikimmin paikan päälle Kreikkaan raportoimaan seuraavan päivän finaalista. Yritin nikotella jotakin epäsiististä maastoasustani, mutta Piuhola oli ystävällinen mutta tiukka: mene ostamaan sopivat vaatteet yhtiön kortilla, Ateena odottaa! Loppu on historiaa. Lordi voitti ylivoimaisesti, ja kilpailun jälkeen tunnelma lehdistötilaisuudessa oli suorastaan hillitön – vuosikymmenien nöyryytysten jälkeen oli viimeinkin tullut Suomen vuoro. Yrityksistäni huolimatta en saanut bändin hirviöpomoa Mr. Lordia, eli Tomi Putaansuuta, sanomaan kameralle sanaakaan suomeksi, en edes myöhemmin yöllä voittajien saapuessa juhla-alueelle pikkutunneilla. Paikalla oli edelleen jonkin verran mediaa ja tietysti suomalaiset euroviisufanit, se iloinen porukka, johon tulin törmäämään samoissa merkeissä useita kertoja myöhemminkin.

Euroviisujen jälkeen lensin Ateenasta ensin kotiin Berliiniin ja jo seuraavalla viikolla Tukholmaan, jossa tyttäreni Hanna juhli 30-vuotispäiviään. Olin ostanut MTV:n rahoilla mielestäni siistin vaaleanvihreän pikepaidan, saman sävyisen kevyen irtotakin ja koivunlehden väriset kesähousut. Kokonaisuus puhutteli torniolaista vaatemakuani, joten päätin sonnustautua hankintaani myös tyttären synttäreille. Ei olisi pitänyt. Minut nähtyään Hanna totesi yksikantaan: ”Isi, et voi tulla tuossa asussa juhliini. Olet aivan kurkun näköinen!” Hanna saattoi ajatella, että yhdennäköisyyttä kurkun kanssa korosti myös yhteinen muotomme: kapea molemmista päistä ja leveä keskeltä. Onneksi mukanani oli varavaatteet.

Muistelen aika ajoin tätä tarinaa, sillä siinä ovat pähkinänkuoressa viimeisimmät vuosikymmeneni: on vakavaa journalismia, on viihdettä ja on perhe-elämää, jota ilman en taatusti olisi jaksanut.

Harkitsin pitkään, olisiko minussa miestä ryhtyä muistelmateoksen kirjoittamiseen. Kustantamo Tammi lähestyi asiassa ensimmäistä kertaa jo pari vuotta sitten ja uudelleen syksyllä 2018. Päätös syntyi osittain perhesyistä: lapset ja lastenlapset ansaitsisivat tietää, mitä heidän alati kiireinen isänsä ja isoisänsä on oikein touhuillut, varsinkin kun hän on usein ilman ennakkovaroitusta pakannut laukkunsa ja häipynyt jopa kesken joulunvieton muutamaksi päiväksi teille tietymättömille. Lisäksi arvelutti oma muisti. Päinvastoin kuin kummipoikamme Pepen isällä Rauli Virtasella minulla ei ole juurikaan dokumentaatiota reissuistani, muutamia hajanaisia valokuvia ja tv-raportteja lukuun ottamatta. Raulihan on ollut kaukaa viisas ja säilyttänyt kaiken viimeistä Amazonvirran lauttamatkalippua myöten.

Toisaalta minua viehätti ajatus kertoa jotakin pitkästä, yli puoli vuosisataa kestäneestä urastani toimittajana. Jos jaksan vielä muutaman kuukauden, olen yksi harvoista suomalaisista, jotka ovat toimineet tässä kiehtovassa ammatissa seitsemällä vuosikymmenellä. En tiedä, onko se ylpeilyn aihe, mutta monien mielestä se on ainakin mielentilatutkimuksen peruste.

Pahoittelen mahdollisia epätarkkuuksia ja jopa virheitä, joita saattaa syntyä muistikuvien petettyä. Toivon tämän nöyrän tunnustuksen hillitsevän mahdollista someraivoa, joka nykyään seuraa miltei poikkeuksetta, puhut tai kirjoitat mitä tahansa. Sanottakoon sekin, että jos joku luulee löytävänsä kirjasta ilkeitä juoruja henkilöistä nimeltä mainiten, hän pettyy.

Muistelmani luettuaan lukija huomaa myös, etten ole etsinyt, saati löytänyt ratkaisua Israelin ja palestiinalaisten historialliseen vihanpitoon. Arvelen, että Afganistanissa monet lännen kouluttamat ja aseistamat poliisit häipyvät tulevaisuudessakin sateiden ja talvikauden alkaessa vuoristoon palatakseen keväällä kapinallistaistelijoina tihutöihinsä ja estämään tyttöjä pääsemästä kouluun. Arabikeväästä alkanut kaaos pitää Pohjois-Afrikan pakolaisvirrat edelleen käynnissä, ja etnisten ja uskonnollisten vähemmistöjen vaino eri puolilla maailmaa jatkuu. Nämä ennustukseni saattavat tuntua toivottomuutta lietsovilta, mutta todellisuudessa olen koko työurani ajan mielestäni onnistunut välttämään kynnisyksen ammottavan kuilun. Haluan lopulta uskoa hyvän voittoon, niin epätodennäköiseltä kuin se joskus tuntuukin. Uskoa koettelevat nykyään myös oikeistopopulistiset liikkeet, jotka kasvattavat suosiotaan rakentamalla raivoisesti viholliskuvia, demonisoimalla kokonaisia kansanryhmiä ja vetoamalla siihen vajaakoulutettuun väestönosaan, joka vähiten tarvitsisi valeutisia.

Olen pyrkinyt välttämään kirjassani kaikenlaista korskettä ja mahtipontisuutta, kaikkitietävyydestä puhumatta. Kuvatessani elämäni varrelle osuneita sattumuksia ja kohtaamisia en yritäkään piilotella omia mokiani. Ja niitä hän riittää!

Budapestissä juhannuksena 2019
Kari Lumikero

1. SUOMEN-KIERTÄJÄ

Synnyin Kemissä yli seitsemänkymmentä vuotta sitten perjantaina 28.1.1949 – mutta miksi? Siis miksi Kemissä? Se on jäänyt minulle ikuiseksi arvoitukseksi. Enää en voi kysyäkään, koska kaikki asiasta jotain tietävät ovat kuolleet. Nyt se hieman kiinnostaisikin, poikasena ei ollut aikaa eikä intoa kysyä. Oliko Kemissä parempi synnytyssairaala kuin Torniossa, jossa asuimme? Vai oliko äiti sattumalta käymässä Kemissä, kun minäkin päätin tulla katsomaan naapurikaupunkia? Vain runsas vuosi aikaisemmin oli syntynyt veljeni Juha, kirkonkirjojen mukaan Alatorniolla, mutta muistelen perhekeskusteluista, että se ei olisikaan totta, vaan Juha olisikin syntynyt Tornion Suensaaren aluesairaalassa mutta kastettu sitten Alatornion kirkossa.

Pitkään elin siinä lapsenuskossa, että ranskalaiskaunotar Brigitte Bardot jakaisi syntymäpäiväni ja juhlii kanssani samana päivänä. Myöhemmin kävi ilmi, että hän on syksyn lapsia, horoskooppimerkiltään vaaka. Niinpä alle kymmenvuotias vesimies ja vähän yli kaksikymppinen vaaka kohtasivat, kun olin kesälomalla mummolassa Rautjärvellä. Paikalliset aktiivit järjestivät nuorisoseuran talolla Tulilammen rannalla elokuvaesityksiä, joissa minäkin veljeni kanssa kävin. Elettiin edelleen aikakautta ennen television läpimurtoa, ja sali täyttyi yleisöstä. Tällä kertaa paikalle oli tullut myös paljon kristinuskosta voimaa hakevia, iäkkäitä nais-

henkilöitä, joita houkutteli elokuvan nimi *Ja Jumala loi naisen*. Roger Vadimin ohjaaman hengentuotoksen pääosassa oli hehkeä Bardot, ja varsin nopeasti kävi ilmi, että elokuva ei ollut Vanhan testamentin luomiskertomukseen pohjautuva taideteos, vaan kyse oli pikemminkin 1950-luvun aikuisviihteestä. Seuraintalolla oli käytössä vain yksi projektori, mistä johtuen esitys keskeytyi useaan otteeseen kelan vaihtamisen ajaksi. Jo ensimmäisen tauon aikana sali alkoi tyhjäntyä, ja loppuhuipennusta, jossa vähäpukeinen Brigitte tanssii avojaloin pöydällä, taisi meidän lisäksi olla seuraamassa enää koneenkäyttäjä ja joukko teini-ikäisiä poikia.

Palaan sairaalateemaan. Olen aina kammoksunut sairaa-
loita. Kun jäin viisivuotiaana Vaasan Palosaarella auton alle, olin ennen pökertymistä huutanut ylitseni ajaneelle kuskille: ”Ei sairaalaan!” Onnekseni Suomessa sai pitkään sotien jäl-
keen ostaa, vuosikausia jonotettuaan, vain itäautoja. Niinpä yliajajakseni valikoitui korkealla maavaralla varustettu neu-
vostoliittolainen, pienen traktorin korkuinen Popeda. Olin pyörittänyt kepillä polkupyörän vannetta vilkkaalla Onki-
lahdenkadulla, joten syyllisyyskysymys ei vaatinut perus-
teellista rikostutkintaa. Kotiin säännännyt Juha säikäytti äidin kertomalla kauhuissaan, että olin jäänyt auton alle poikittain siten, että renkaat olivat kulkeneet vyötäröni yli. Tosiasiassa auto ajoi ylitseni kaaduttuani töytäisyn voimasta renkaiden väliin. Ajoneuvo jatkoi matkaa vielä kymmeniä metrejä ennen kuin sokkiin menneen kuljettajan vierus-
toveri pysäytti sen virta-avainta vääntämällä. Muutaman päivän sairaalahoitoa vaatinut vammani oli kardaaniakse-
lin iskusta syntynyt vasemman ohimon pintaruhje, joka on edelleen tarkkasilmäisen havaittavissa.

Auto-onnettomuus tapahtui juhannuksen tienoilla vuonna 1954. Tiedän sen, koska olin toipilaana kotona, kun koko

kaupunginosa valmistautui auringonpimennykseen, joka oli tapahtuva 30. kesäkuuta 1954. Ikkunalasin sirpaleita himmenttiin savuttamalla niitä kynttilän liekissä. Filmien negatiivit ajoivat saman asian. H-hetkellä myös ihmeperantumisen kokenut viisivuotias oli jaloillaan ja pääsi tiirailemaan luonnonmullistusta. Himentimiä tarvittiin, koska ilman niitä vaarana olisi ollut pysyvä sokeutuminen, sanottiin.

Muistin tuon tapahtuman paljon myöhemmin, kun olin elokuussa 1999 matkalla Kosovoon Jugoslavian hajotusotien jälkeen. Tulin Kosovon rajalle bulgarialaisen kuvausryhmän kanssa Skopjesta Makedoniasta. Pysähdyimme rajan pintaan louhikkoiseen vuoristoon rakennettuun pakolaisleiriin, joka oli täynnä Kosovon romaneja. Lännen tukemat Kosovon albaanit olivat valinneet heidät vihanpidon kohteeksi. Heidän väitettiin nimittäin tukeneen serbihallintoa Kosovon itsenäisyystaistelussa, joka lopulta johti maakunnan yksipuoliseen irrottautumiseen Serbiasta ja oman valtion perustamiseen. Totuus taitaa olla, että ikuisesti sorretut romanit ovat ymmärrettävästi aina yrittäneet myötäillä kulloinkin vallassa olevia saadakseen elää edes hetken rauhassa.

Nyt he olivat julkisuuden toivossa tyytyväisiä median saapumiseen paikalle ja näyttivät mieluusti alkeellista leiriään, jota kiusasivat pelottavat myrkkykäärmeet. Yksi matelija oli tungettu todistuskappaleeksi pulloon, jossa se luikerteli puolikuolleen. Oli aurinkoinen alkuiltapäivä, mutta yhtäkkiä alkoi hämärtyä ja leiriläiset vetäytyivät teltoihinsa: auringonpimennys! Siinä missä Palosaaren lapset uteliaina kuikuilivat taivaalle, Kosovon romanit suojautuivat varmuuden vuoksi alkeellisiin asumuksiinsa. Sitä ennen yksi romanimies oli yllättäen tullut puhumaan minulle auttavasti ruotsia. Hänet oli monien muiden kosovolaisten tapaan evakuoitu Nato-pommitusten alta muutamaksi kuukaudeksi

Arjeplogiin Pohjois-Ruotsiin. Nyt kun sota oli ohi, he palasivat takaisin, mutta kotiuttaminen oli tyssännyt Kosovon rajalle. Mies muotoili ruotsiksi jo ymmärrettäviä lauseita – taito, jota monet suomalaiset eivät opi edes vuosia Ruotsissa asuttuaan.

Vaasassa tuijotettiin taivaalle myös marraskuussa 1957, kun Neuvostoliitto ampui maata kiertävälle radalle satelliitin, ainoana matkustajanaan Laika-niminen koira. Se oli löydetty kadulta Moskovassa ja valittu tahtomattaan maailman ensimmäiseksi avaruuskoiraksi. Laikasta tuli julkkis, jonka pienoismalli upotettiin jopa punaiseen tikkariin mintun makuisena valkoisena herkkupalana. Meistä tarina oli kiehtova, varsinkin kun Neuvostoliiton avaruushallinto ei kertonut, että koiraparka oli kuollut kuumuuteen jo muutama tunti laukaisun jälkeen.

Avaruus on kiehtonut minua siitä lähtien, ja sen tietävät myös työtoverini MTV:n uutistoimituksessa. Minulla oli vuosikaudet tapana järjestää toimitukselle elokuussa kesäjuhlat maalla. Jos sää oli suotuisa, levitin mattoja puutarhaan ja kehotin kaikkia vuorotellen ihmettelemään edes muutaman minuutin ajan taivaankaarta. Kokemus oli voimakas, sillä pääkaupunkiseudun kirkkaat valot estävät tarkat havainnot taivaalla. Tähdenlentojakin ilmeni, ja satelliittiliikenne oli aivan eri luokkaa kuin Vaasan yläpuolella vuosikymmeniä aikaisemmin. Ei siis ihme, että toimitus lahjoitti minulle upean kaukoputken jalustoineen eläkkeelle lähdön kunniaksi kesällä 2015.

Urhoja ja unilukkareita

Äitini Hipan tyttönimi oli Bragge. Hänet oli kastettu Hil-maksi, mutta sitä nimeä hän inhosi. Hipa oli tavattoman kaunis nainen, urheilullinen ja niin notkea, että yläruu-mista eteenpäin taivuttamalla hän sai kyynärpäänsä miltei lattiaan asti. Äiti oli Karjalan evakkoja. Hänen perheensä oli yli 400 000 muun karjalaisen tavoin joutunut lähtemään kahdesti kotiseudultaan jättäen kaiken taakseen. He asettui-vat Imatran lähelle Rautjärvelle, joka kuuluu nykyään Sim-peleen kuntaan. Johanna-mummolle osoitettu mökki oli vain kymmenen kilometrin päässä Neuvostoliiton rajalta ja samalla tuskallisen lähellä Kirvun pitäjän Riikolan koti-kylää. Äiti ja hänen kaksi veljeään, Tahvo ja Onni, sekä Ruotsiin muuttanut sisar Anna eivät koskaan unohtaneet kotiseutuaan, jonne Tahvo teki rajan avauduttua useita reis-suja. Hän toi mukanaan tuhotun kotitilan pihapiiristä lasi-purkkeihin keräämäänsä multaa. Tahvo oli työurallaan mil-tei päivittäin tekemisissä neuvostoliittolaisten kanssa, koska hän siirtyi sodan jälkeen suoraan rajavartiostoon ja palveli vuosikymmeniä useilla Kaakkois-Suomen vartioasemilla päällikkönä.

Neuvostoliiton raja tuli meillekin tutuksi. Kävimme useita kertoja rajavyöhykkeellä ihmettelemässä piikkilanka-aitaa ja paljaaksi hakattua ei-kenenkään-maata. Saimme veljeni kanssa jopa koeampua enon virkapistoolilla metsässä – tur-vallisen matkan päässä itänaapurista. Tahvo oli puolue-kannaltaan sosiaalidemokraatti, suuri kirjojen kuluttaja, viisas ja maltillinen mies. Hän ei hehkuttanut ryssävihaa, kuten eivät muutkaan Bragget, vaikka sellainen olisi ollut ymmärrettävää. Tahvo oli kiinnostunut sukututkimuksesta, johon hän sai apua entiseltä esimieheltään kenraalimajuri

Aaro Astolalta. Bragge saattaa kuulemma olla nimi, jonka joku esi-isäni oli saanut Ruotsi-Suomen armeijan palveluksessa käydyn taistelun jälkeen. Olettamuksen mukaan Bragge olisi alun perin ollut *bragd*, joka merkitsee urotyötä. Se hivelee korpraali evp. Lumikeroa, siis minua, jos se nyt pitää paikkansa. Tahvon tutkimusten mukaan useat äidin suvun esi-isäni olivat olleet freelanceunilukkareita – noita pitkän kepin kanssa kirkossa hääränneitä suntiontapaisia, jotka olkapäälle kopauttamalla herättelivät väsyttävien talvalten jäljiltä nukahtelevaa kirkkokansaa.

Äidille Karjalan muisto oli tärkeä ja hänen kauttaan myös minulle. Vieläkin liikutun, kun laulan taitelijaystäväni kanssa illan nostalgisella hetkellä kansansävelmän ”Karjalan kunnaila”. Illuusio tosin taisi särkyä hetkeksi silloin, kun olimme veljeni kanssa oppineet Vaasassa kavereilta uhmakkaan laulun, jonka sisällöstä emme mitään ymmärtäneet: ”Oi kaunis Karjala, tuo monttumaailma, ja joka montun pohjalla on ryssäraatoja.” Noita sanoja kuultiin kotonamme vain kerran. Poliittinen tietämättömyytemme paljastui samoihin aikoihin myös Vaasan Vaskiluodon satamassa, jonne pyöräilimme joskus hakemaan Esson ja Shellin toimistoista loka-suojiin liimattavia siirtokuvia. Tunnistimme laituriiin kiinnitetyn rahtilaivan saksalaiseksi, ja kun näimme merimiehen tulevan laskusiltaa alas, huusimme hilpeästi: ”Heil Hitler!” Oli onni, että istuimme valmiiksi sinisten Vega-merkkisten, punertavilla urheilusatuloilla varustettujen pyöriemme selässä, sen verran kiireinen lähtömme oli.

Yritys luoda kulttuureja ylittäviä kansainvälisiä kontakteja epäonnistui siis surkeasti. Illalla kysyimme isältä, mistä kenkä puristi. Hän huokaili, enkä muista, miten tarkkaan hän jaksoi kertoa, mikä meni pieleen. Joskus myöhemmin hän jatkoi leikkisästi samaa teemaa tokaisemalla: ”Heil Hit-

ler, meil' Kosola, muil' Mussolini." Aikuisia tämä aforismi nauratti, mutta meille lapsille sen merkitys jäi vielä vuosikausiksi arvoitukseksi.

Vaskiluodon retkillä tulimme pyöräilleeksi myös merimaisemalla varustetun Vaasan vankilan ohi. Korkea muuri ja jykevä punatiilirakennus olivat varsin pelottava ilmesitys, mutta kerran tapahtui jotain erikoista. Sellin kalterin takana oleva ikkuna aukesi, ja ilmiselvä vanki puhutteli meitä: "Menkää äidin luo ja pyytäkää häneltä 10 000 markkaa, niin pääsen vapaaksi." Emme sentään olleet niin naiiveja, ettemmekö olisi ymmärtäneet, että kyseessä oli vedäytys. Mainitsimme siitä kuitenkin äidille, jonka mielestä meidän perheemme ei yksin pystynyt juurikaan inhimillistämään Suomen tiukkaa kriminaalihuoltoa. Hän ilmaisi asian lyhyesti sanomalla: "Ette enää koskaan mene lähellekään sitä vankilaa!"

Saarelaissahureita Peräpohjolasta

Molemmat enoni olivat haavoittuneet lievästi jatkosodassa, mutta isäni Esko, joka oli vuosikertaa 1926, ei ehtinyt rintamalle. Hän syntyi Kuusiluodon saarella Perämeren pohjukassa Tornion edustalla. Kuusiluodossa oli toiminut vuosisadan alusta lähtien saha, ja siellä asui vakituisesti lähes tuhat ihmistä. Sesonkiaikana kesäkaudella saaren väkiluku miltei kaksinkertaistui. Saha tuotti kuumeisesti lautoja, lankkuja ja pöllejä, joita "taaplattiin" kuivumaan lautatarhassa ja lastattiin jatkuvana virtana redillä odotteleviin laivoihin. Yhdyskunnassa oli koulu, kauppa, kättilö, sairaanhoitaja ja poliisimies, joka ei kuulemma epäröinyt käyttää pamppua, jos lauantai-illan tansseissa syntyi kärhämää.

Seuraintalolla toimi myös harrastajateatteri, jonka lavalla isoisäni teki toiveikkaan yrityksen näyttämötaiteen edustajana. Hän oli harvinaisen hyvän laskupään omaavana poikana rakentanut uraa saaren sekatavarakaupan myymälä-apulaisena, mutta en tiedä, miten lahjakas näyttelijä hän lopulta oli. Minulle ei ainakaan ole kertynyt minkäänlaista alalle vievää geeniperimää. Palosaaren kansakoulussa minut tosin kelpuutettiin joulukuvaelman kärpässieneksi. Tätini Sirpa näki paljon vaivaa askarrellessaan pahvisen kärpässieneen punaisine liereineen ja valkoisine pilkkuineen. Opettaja ilmoitti kuitenkin ensimmäisissä ja ainoissa harjoituksissa, että pienillä kärpässieneillä ei ole pilkkuja. Tunsin voimattomuutta nyppiessäni pilkkuja irti pahvilakista. Itse esitys meni minulta jännityksen ja pettymyksen takia unenomaisesti ohi. En muistanut siitä jälkeenpäin mitään. Suoritukseni ei ollut juurikaan parempi myöhemmin Torniossa, jossa näyttelin Kaupunginhotellin kabinetissa teini-ikäistä poikaa isäni Eskon kirjoittamassa lyhyessä hupailussa. Isä oli Suomi-Amerikka-seuran jäsen, parin oikean näytelmän ja radiokuunnelman kirjoittanut USA:n ystävä, ja esitys tapahtui englannin kielellä. Onneksi ”Sonta-Siioni”, eli Pohjolan Sanomat, tai mikään muukaan media ei sattunut paikalle, joten ensimmäiset julkiset munaukseni laajemman yleisön edessä siirtyivät ajassa eteenpäin.

Jatkosodan sytyttyä Kuusiluodon sahan tuotanto ajettiin alas ja saari tyhjennettiin asukkaista. Elettiin suuren murroksen aikaa. Pohjois-Suomeen alkoi virrata saksalaisia sotilaita, jotka viettivät rintamalomansa Lapin asutuskeskuksissa. Niinpä Torniossa oleskeli jatkuvasti 200–400 saksalaissotilasta, ja se tietysti mullisti pikkukaupungin arjen. Esko ja monet muut torniolaispojat juoksivat heidän asioitaan, tienasivat hyvät taskurahat ja oppivat jopa jonkin

verran saksaa. Eskolla oli hyvä kielipää, ja hän puhui jo teini-ikäisenä niin hyvin saksaa, että päätyi lopulta 1960-luvulla Yleisradion kirjeenvaihtajaksi Berliiniin. Saksa oli nuorten keskuudessa muotia, ja niinpä arkisessa kielenkäytössä saattoi kuulla lauseen: ”Ichin piti mennä armeijaan, mutta ich sai vuoden lykkäystä.” Yhteydenpito saksalaisiin päättyi kuin seinään Lapin sodan alkaessa syyskuussa 1944. Aseveljistä, jotka oli nähty viimeisenä toivona Karjalan palauttamiseksi, tuli hetkessä vihollisia. Neuvostoliiton kanssa solmitun välirauhansopimuksen tiukkojen ehtojen mukaan saksalaiset piti karkottaa maasta kahden viikon kuluessa.

Kuusiluotoon ei myöskään ollut enää sotatoimien päätymisen jälkeen paluuta, sillä se tuhoutui melko pahasti saksalaisten kranaatti-iskuissa ja niitä seuranneessa tulipalossa. Laakea, matala saari autioitui, mutta saarelaisten ja heidän jälkikasvunsa keskinäinen yhteydenpito on säilynyt tiiviinä. Esimerkiksi kesällä 2019 kuusiluotolaiset jälkeläisineen kokoontuivat vanhaan kotisaareensa muistelemaan tuhoisia pommituksia 75 vuotta aikaisemmin. Olen isän perintönä tullut hyväksytyksi yhteisöön, jossa vallitsee lämmin yhteenkuuluvuuden tunne. Kuusiluodosta on lähtöisin myös etäinen sukulaiseni, tunnettu kampaaja Vuokko Mattila, jonka kanssa olemme sopineet kutsuvamme toisiamme serkuksiksi. MTV:lle 1980-luvun lopulla tekemääni pienoisdokumenttia Kuusiluodosta, sen silloisista asukkaista ja saaren arkielämästä katsotaan muuten edelleen netissä ahkerasti, ja saan vieläkin tavan takaa ystävällisiä kommentteja entisiltä kuusiluotolaisilta ja muilta asiasta kiinnostuneilta.

Minut kastettiin Kari Matti Iivariksi, molempien isosieni mukaan. Olen aina ollut ylpeä etunimistäni, vaikkakin ”Iivari” joutui koetukselle Tampereen lyseossa keväällä 1967. Koulun rehtori tarkisti ennen lakkiaisia abiturienttien

kaikki etunimet, ne kun luettaisiin juhlallisesti koko koulun edessä lakkiaispäivänä. Lausuttuaan luokkahuoneessa nimeni hän nosti säälivästi katseensa ja sanoi: ”Oletko sinä poloinen Iivari?” Niin herkkä oli teini-ikäisen itsetunto, että harkitsin vakavasti sairastumista suurena juhlapäivänä. Kokosin kuitenkin itseni ja osallistuin lakitukseen, jonka aikana en huomannut kenenkään naureskelevan tai edes hymähtelevän Iivari-nimeäni.

Isäni sukunimi oli vuoteen 1948 saakka Lumpus, joka on melko tavallinen nimi ”suurten jokien” eli Kemi- ja Tornionjoen varsilla. Oikeasti me emme verenperintönä olleet Lumpuksia lainkaan. Isoisäni Iivarin isä Frans oli nimittäin avioton lapsi, jonka äiti meni naimiseen Lumpus-nimisen tervolalaisen miehen kanssa. Hän puolestaan adoptoi pikku Fransin ja antoi tälle oman nimensä. Niinpä Iivari ja isäni Esko päättivät yhteistuumin ottaa nimen Lumikero Pallastunturin pohjoisimman keron mukaan. Kero tarkoittaa tunturin puutonta lakea, ja Pallaksen pohjoisin huippu Lumikero on edelleen suosittu matkailukohde, jonne luontoihmiset vaeltavat mittaamaan eränkävijän taitojaan. Lumikerolla on taianomainen, hieman pelottava maine (ja nyt en puhu sukumme miehistä), sillä lappilaisten keskuudessa uskottiin, että kuka Lumikerolle eksyy, ei löydä ikinä takaisin. Itse en ole siellä koskaan käynyt, se on häpeäkseni tunnustettava.

Olimme lapsuudessani kovia vaihtamaan asuinpaikkakuntaa. Ei kannata yrittääkään rakentaa niistä aikajanaa, se tuskin onnistuu edes itseltäni. Vuonna 1950 olimme muuttaneet Tornioista hetkeksi Helsingin Pakilaan omakotitaloon aivan nykyisen Kehä I:n viereen. Äidille muutto Helsinkiin oli mieluinen, sillä niin hän oli paljon lähempänä Rautjärveä ja rakasta omaa Johanna-äitiään ynnä muita sukulaisia. Hipa muisteli pitkään Helsingin-vuotemme jälkeen mar-

salkka Mannerheimin hautajaisia helmikuussa 1951. Marski oli kuollut Sveitsissä tammikuussa kaksivuotissyntymäpäiväni aattona. Hipa oli keskustassa seuraamassa surusaattoa ja oli tirauttanut itsekin kyyneleen tai pari vainajan muistoksi. Marski oli äidin sankari. Koti meni Karjalasta, mutta onneksi itänaapuri lähetti Suomeen Porkkalan miehityksen ohella puna-armeijasta vain kuoron. Suomen politiikkaan sekaantuminen, päällepäsmäys, kieroilu ja uhkailu olivat pientä vaihtoehtoon verrattuna.

Jarruton amerikanrauta

Helsingissä isä ehti hankkia auton, amerikkalaisen, (paljon) käytetyn Studebakerin, jossa oli yksi olennainen puute: siinä ei ollut toimivia jarruja. Onneksi liikennemäärät olivat tuohon aikaan maltillisia. Silti on ihme, että isä pystyi hidastamaan autoaan riittävästi heittämällä pykälään asteittain pienemmän vaihteen. Jos piti pysähtyä kokonaan, moottori oli sammutettava. Onnettomuuksia ei sattunut.

Autolle oli kaikenlaista käyttöä. Kerrankin isän kaveri Kalle Koivula oli kuullut, että Nurmijärvellä olisi tontti myytävänä. Hän pyysi isää kyytimieheksi. Matka Helsingistä Nurmijärvelle kesti tuolloin tuskallisen kauan. Lisäksi kävi ilmi, että maatilkkku oli Nurmijärvenkin mittakaavassa aivan korvessa, joten Kallen kiinnostus lopahti täysin. Tontti oli kuitenkin pilkkahintainen, joten isä päätti ostaa sen. Ei menty turhaan, kun niinkin kauas tuli ajeltua. Palsta hiipui muistista, ja hämmästys olikin suuri, kun isäni leski Leena parikymmentä vuotta sitten sai Nurmijärveltä puhelun tuntemattomalta henkilöltä. Soittaja tiedusteli, oliko maa-alue kaupan, se kun rajoittui hänen tonttiinsa. Emme koskaan

Aina siellä missä tapahtuu

KARI LUMIKERON pitkä tie toimittajana on vienyt hänet maailmalla tiukkoihin paikkoihin ja mieleenpainuviin tilanteisiin, usein hengästyttävällä tahdilla. Pahimmillaan – tai parhaimmillaan – maisemat ja uutisaiheet ovat vaihtuneet lennossa, kun vaikkapa juttumatka epäiltyjen sotarikollisten jäljille Serbiaan on yllättäen jatkunut reissuna Ateenaan seuraamaan euroviisufinaalia ja suomalaisen hirviöbändi Lordin historiallista voittoa.

Matkan varrelle on mahtunut niin vakavaa journalismia kuin viihdettä, unohtamatta perhe-elämää ja ystäviä, joita ilman ei raskasta reissuelämää jaksaisi. Tästä kaikesta Lumikero kertoo muistelmissaan leikkisällä ja itseironisella tyyllillään, kyynisyyden ammottavaa kuilua vältellen, vaikka maailmalla nähty ja koettu olisi välillä antanut aihetta toivottomuuteenkin.

www.tammi.fi

99.1

ISBN 978-952-04-0724-7